

OKTÓBER ÉS A TUDOMÁNY

1.

„Tudjuk, hogy nem lehet felépíteni a kommunista társadalmat, ha nem keltjük új életre az ipart és a mezőgazdaságot, és pedig nem úgy, ahogy régen volt, hanem a tudomány utolsó szava szerint...” 1920-ban írta Lenin ezeket a szavakat, amelyekkel a tudomány jelentőségét az új társadalom építése szempontjából meghatározta. A szovjet állam az elmaradottság terhével küzdve és hosszú ideig nemzetközileg is elszigetelve, rendkívül nehéz körülmények között érvényesítette ezt a felfogást, és a népgazdaság számos területén kitűnő sikereket ért el a tudomány és technika eredményeinek felhasználásával. Jelentős áldozatok árán fejlesztette ki azt a kutatási hálózatot, amely ma az alap- és alkalmazott tudományokban egyaránt világszerte elismert teljesítményekkel dicsekedhet, s amely feladatának tartotta és tartja az új társadalom építését a rendelkezésére álló eszközökkel.

Az új társadalom és a tudomány közötti szoros kapcsolat felismerése és érvényesítése — ez Október egyik nagy tanulsága.

2.

A marxista felfogás szerint a tudomány nem minden körülmények között tudja kifejteni embertszolgáló hatását, a társadalmi viszonyok befolyásolják lehetőségeit, irányait, célját.

Az ötvenes években a tudományos-technikai forradalom előmozdítása és vívmányainak felhasználása a fejlett kapitalista országokban annak a technokrata ideológiának adott tápot, amely azt állította, hogy a társadalom jellege nem meghatározó, a termelésben érvényesülő racionalitást alkalmazni lehet a társadalmi kapcsolatokra is, az osztályviszonyoktól függetlenül. Azóta a fejlődés újra megbizonyította, hogy a termelési és ezzel együtt az osztályviszonyok hatást gyakorolnak magára a termelésre, annak jellegére, és hogy a tudományos-technikai forradalom nem oldja meg automatikusan az osztályellentéteket, még ha azok ma nem is úgy jelentkeznek, mint száz évvel ezelőtt.

Hogy a kapitalista viszonyok hogyan határozzák meg a kutatás célját és eredményeinek felhasználását, arra jellemző az energia- és nyersanyagforrásokkal való rablógazdálkodás, a megtermelt javak igazságtalan elosztása és elpocsékolása, a környezetszennyeződés és nem utolsósorban a fegyverkezés. Nem akarjuk a helyzetet legyszerűsíteni. Tudjuk, hogy a felsorolt problémák között vannak olyanok is, amelyek globális jellegűek, de a jelentkezés formáit és a megoldási lehetőségeket nem kis mértékben befolyásolja ez esetben is a társadalmi rendszer. Az a rossz közérzet, amely ma a kapitalista világ sok tudósánál jelentkezik, nem kis mértékben függ össze ennek felismerésével.

A Szovjetunióban az elmúlt hatvan esztendőben a társadalmi fejlődés megadta a lehetőséget arra, hogy a tudomány segítségével gyorsabban éri el a fejlett tőkés országok színvonalát a gazdaság sok ágában, minthogyha ezt a kapitalista viszonyok között kellett volna megtenni. A szocializmus körülményei között érvényesülő

tervszerűség és koncentráció anyagi és szellemi erőiben egyaránt módot nyújtott arra is, hogy a szovjet tudomány sok területen túlszárnyalja más országok eredményeit. Végül, de nem utolsósorban a szocialista társadalom demokratizmusa, amely célul tűzte ki, hogy a fejlődés és ezen belül a tudomány eredményei a lakosság egészét szolgálják, olyan elkötelezett magatartást erősített a szovjet tudományban, amely maga is az aktivitás forrása lett.

Október figyelmeztet tehát arra az összefüggésre, amely a társadalmi fejlődés és a tudomány között szükségszerűen kialakul, és a szovjet példa azt bizonyítja, hogy a társadalmi haladás a tudomány igazi partnere.

3.

Amikor Lenin a húszas évek elején azt elemzi, hogy a bolsevikok miért tudták győzelemre vinni a forradalmat, három feltételt állapít meg: 1. a proletár élesapat szükségét, a párt öntudatosságát és odaadását; 2. szoros kapcsolatát a proletár és nemproletár tömegekkel, és 3. a helyes politikát, amelynek helyességéről a tömegek saját tapasztalataik alapján győződnek meg. Mindehhez hozzáteszi: „... ezek a feltételek nem jöhetnek létre egyszerre. Csak hosszú munka, nehéz tapasztalat hozza létre őket; kialakulásukat a helyes forradalmi elmélet könnyíti meg, amely viszont nem dogma, hanem véglegesen csak a valóban tömegjellegű és valóban forradalmi mozgalom gyakorlatával való szoros kapcsolatban alakul ki.”

Lenin a forradalmi elmélet kialakításában alapvető jelentőséget tulajdonított a tudománynak. Szerinte Marx azt bizonyította be, hogy „a kapitalizmus fejlődése elkerülhetetlenül a kommunizmushoz vezet, és ami a fő, ezt kizárólag a kapitalista társadalom legpontosabb, legapróbb részletekig kiterjedő, legmélyebbre ható tanulmányozása alapján bizonyította be oly módon, hogy tökéletesen elsajátította mindazt, amit az előző korok tudománya nyújtott.” Az elmélet tehát a tudományon nyugszik.

Október új helyzetet teremtett a tudomány és különösen a társadalomtudomány számára, amely sokkal inkább volt alkalmas a múltban diagnózisra, mint a prognózisra. Új körülmények között vetődött fel az elmélet és gyakorlat viszonya is, hiszen most már nem egy ellenzéki, hanem egy kormányon levő párt országos politikájával kellett a szembesítést elvégezni. Mindez ellentmondások forrása is lett, de ezek sem feledtethetik el azt a tényt, hogy még nem volt társadalom, amely ennyire igényelte volna a tudatosságot, mint a szocialista.

Az Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulója alkalmas arra, hogy e nagy történelmi összefüggésekben vessük fel a társadalmi fejlődés és a tudomány közötti kapcsolatok kérdését, és e tanulságokkal figyelmeztessünk mai problémáinkra és feladatainkra is.

Köpeczi Béla